

Sokół, Zofia

"Książki, czasopisma, biblioteki Krakowa i Lwowa w XIX i XX wieku" : konferencja naukowa Kraków 28-29 listopada 1991 r.

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 32/1, 121-122

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W całym kraju nastąpił upadek prasy zakładowej i związkowej, natomiast zaczęła powstawać prasa miejsko-gminna, lokalna, o niedużym zasięgu, wydawana przez samorządy gminne, komitety obywatelskie bądź towarzystwa społeczno-kulturalne.

Te ogromne przeobrażenia, które wystąpiły z różnym natężeniem i w różnych rozmiarach, wymagają analizy i naukowego opisanego. Stąd też wynika konieczność dalszej pracy nad procesem transformacji i tworzenia się nowego systemu prasowego w Polsce.

Zofia Sokół, Dorota Gdańska

„KSIĄŻKI, CZASOPISMA, BIBLIOTEKI KRAKOWA I LWOWA
W XIX I XX WIEKU” – KONFERENCJA NAUKOWA
KRAKÓW 28–29 LISTOPADA 1991 R.

Organizatorem ogólnopolskiej konferencji naukowej wymienionej w tytule był zespół pracowników Katedry Bibliotekoznawstwa i Informatyki Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, pod kierunkiem prof. dr hab. Jerzego Jarowieckiego.

Uczestnicy Konferencji (z Krakowa, Katowic, Rzeszowa, Kielc, Torunia, Bydgoszczy, Wrocławia) obradowali w dwóch zespołach: A – zajmującym się czasopiśmiennictwem i B – bibliotekami, wydawnictwami i książkami. Tematem sprawozdania są obrady zespołu A, na który złożyło się 14 referatów i komunikatów w większości poświęconych prasie lwowskiej (6), prasie krakowskiej (4) i omawiających równocześnie, bądź porównawczo, czasopisma ukazujące się w Krakowie i we Lwowie (4). Jeżeli chodzi o zasięg chronologiczny, przeważały referaty dotyczące prasy ukazującej się w okresie autonomicznym (6), przedautonomicznym (2), XIX w. (1), pierwszej wojny światowej (1) i dwudziestolecia międzywojennego (3).

Sprawom ogólnym, tj. całokształtu zjawiska prasowego, poświęcone były dwa referaty: prof. dr hab. Jerzego Jarowieckiego i dr hab. Jana Bujaka. Pierwszy, pt. *Prasa we Lwowie w latach 1918–1939*, był – jak zastrzegł się autor – „wprowadzeniem do tematu”, w którym zajął się problemami metodologicznymi, statystycznymi, jak również warunkami społeczno-ekonomicznymi powstawania prasy. Na podstawie własnych poszukiwań bibliograficznych autor ustalił, że w interesującym go czasie we Lwowie wychodziło ogółem 1101 tytułów (904 ciągi prasowe) i 72 jednostki, tym samym skorygował dotychczasowe ustalenia A. Notkowskiego i A. Paczkowskiego. Dużo miejsca poświęcił prasie politycznej i jej wydawcom – partiom politycznym, instytucjom (państwowym, społecznym, prywatnym), stowarzyszeniom naukowym, kulturalnym, oświatowym, związkom wyznaniowym itp. We Lwowie ukazywały się prasa i czasopisma ogólnoinformacyjne oraz społeczno-polityczne – 175 tytułów, społeczno-kulturalne i literackie – 88, humorystyczno-satyryczne – 18, religijne i związków wyznaniowych – 53, dla dzieci i młodzieży – 41, szkolne – 29, studenckie – 39, naukowe – 93, pedagogiczne – 54, fachowe – 241, kobiece – 11, wojskowe – 23, związkowe – 35, urzędowe – 6.

Jan Bujak (WSP Kraków) przedstawił swoje badania nad prasą lwowską („*Ruch*” i „*Tydzień*” – dwa lwowskie tygodniki lat siedemdziesiątych XIX wieku) na tle ogólnej sytuacji społeczno-ekonomicznej, politycznej i kulturalno-oświatowej. Scharakteryzował jej wydawców, zespoły redakcyjne, wysokość nakładów, a nawet cenę egzemplarową omawianych pism, kończąc wnioskiem, że „badania nad tymi tygodnikami i całą prasą winny być inaczej prowadzone, niż to było przyjęte w ostatnim półwieczu. W innym przypadku nadal będą powtarzane błędy i mity epoki minioniej”, ale nie przedstawił żadnego projektu.

Czasopismom społeczno-literackim i zagadnieniom literackim na łamach prasy lwowskiej i krakowskiej poświęcone były dwa wystąpienia: dr Aliny Misiowej (UJ) i doc. dr hab. Jerzego Koniecznego (WSP Bydgoszcz). Pierwsze – *Krakowskie czasopisma literackie w latach 1832–1846* – dotyczyło czasopism schyłku Rzeczypospolitej Krakowskiej, ich roli i funkcji. Autorka omówiła je na przykładzie „Powszechnego Pamiętnika Nauk i Umiejętności” oraz „Pamiętnika Naukowego”, podkreślając ich znaczenie w polskiej kulturze. Autor drugiego wystąpienia, pt. *Współpraca Witolda Noskowskiego z periodykami Młodej Polski*, zrekonstruował biografię Noskowskiego jako dziennikarza i publicysty, omówił jego związki z prasą, współpracę z „Głosem Narodu” i „Czasem”, zaakcentował zaangażowanie w politykę, literaturę, muzykę, teatr itp.

Czasopismom pedagogicznym, jak również wychowawczym funkcjom prasy poświęcono trzy wystąpienia: pierwsze – prof. dr. hab. Andrzeja Meissnera (WSP Rzeszów) nt. *Czasopisma pedagogiczne Lwowa i Krakowa w okresie autonomii galicyjskiej*, na tle stosunków społeczno-oświatowych i szkolnych po 1867 r. W tym czasie ukazywało się ogółem 48 tytułów pedagogicznych, w tym we Lwowie, 21, w Krakowie 15 i w pozostałych siedmiu miastach – 12 tytułów. Wiele z wydawanych w Krakowie i we Lwowie czasopism przetrwało do 1939 r., np. „Ruch Pedagogiczny”, „Muzeum”, „Szkoła”, „Rodzina i Szkoła”. Drugi referat wygłosił dr Adam Horbowski (WSP Rzeszów). Jego tematem były *Wartości wychowawcze lwowskich czasopism dla dzieci* – „Czytelni dla Młodzieży” i „Przyjaciela Dzieci”. Oba pisma realizowały zadania edukacyjne i wychowawcze poprzez wprowadzanie jednostki w świat wartości. Starają się też dostarczyć wiadomości z różnych dziedzin wiedzy i wypełniały „lukę edukacyjną”, wynikającą z ograniczonych możliwości oficjalnych systemów oświatowych. Ponadto kształtowały postawy patriotyczne, uczyły właściwych zachowań w różnych sytuacjach życiowych. Trzecim wystąpieniem był komunikat mgr Marty Polańskiej (WSP Rzeszów) pt. „*Eleusis*” – *czasopismo Elsów*. Pismo, ukazujące się w latach 1903–1911 w Krakowie, założył Wincenty Lutostawski – profesor UJ. Związek Elsów i ich organ „Eleusis” wychowywał młodzież na obywateli przyszłej, wolnej i niepodległej Polski, opierał się na wartościach narodowych i chrześcijańskich. Ogółem ukazało się 6 roczników „Eleusis”, które stało się platformą wymiany myśli, poglądów i doświadczeń tej organizacji.

Problematykę czasopism katolickich poruszały dwa kolejne referaty: dr Jerzego Plisa (UMCS Lublin) – *Katolickie czasopisma religijne*, i mgr Marka Glogiera (WSP Kraków) – *Międzywojenne periodyki kościelne trzech arcybiskupstw lwowskich (przegląd typologiczno-statystyczny)*. Ukazano w nich bogatą i różnorodną działalność wydawniczą biskupstw, związków wyznaniowych, organizacji katolickich, zakonów itp. Oba referaty podkreślały typologię pism, ich żywotność, rolę, funkcje i oddziaływanie na czytelników.

Wydawnictwom dla określonego czytelnika poświęcono dwa referaty. Pierwszy – dr Zofii Sokół (WSP Rzeszów), pt. *Kobiece czasopisma Krakowa i Lwowa w XIX wieku*, dotyczył 61 tytułów tego rodzaju (33 w Krakowie i 28 we Lwowie), które autorka omówiła w grupach rodzajowych: czasopisma społeczno-kulturalne, rodzinne, dla kobiet wiejskich, feministyczne itp. Drugi referat, dr Grażyny Gzelli (UMK Toruń), pt. *Krakowskie i Lwowskie pisma dla ludu z 1848 roku*, dotyczył czasopism wydawanych dla ludu wiejskiego. Ukazywało się 6 takich pism (4 w Krakowie i 2 we Lwowie). Autorka omówiła ich cele wydawnicze oraz programy. Pisma te głosiły solidaryzm narodowy i popularyzowały ideę „zgody stanów”, miały jednoczyć interesy dworu i wsi, panów i poddanych i zapobiec przed powtórzeniem się rebelii z 1846 r.

Sprawom cenzury i konfiskatom prasowym poświęcono także również dwa wystąpienia. Pierwsze – dr Ewy Skorupy (UJ Kraków), zatytułowane *Na ławie oskarżonych. Konfiskaty prasowe w Krakowie w II połowie XIX wieku na wybranych przykładach*, dotyczyło 63. paragrafu, tj. „występku obrazy majestatu”, za co w latach 1876–1897 oskarżono i ukarano następujące pisma: „Czas” (1876), „Diabła” (1888, 1894), „Wolne Polskie Słowo” (1891), „Nową Reformę” (1894, 1895), „Naprzód” (1894, 1897), „Głos Narodu” (1895). Drugi referat, dr Henryki Kramarz (WSP Kraków), pt. *Prasa lwowska w czasie pierwszej wojny światowej jako przedmiot obserwacji policyjnych*, był interesujący nie tylko ze względu na problem, ale także na źródła lwowskie, z których korzystała autorka przygotowując ten temat, a mianowicie: Akta Dyrekcji Policji (f. 350), Gosudarstwiennyj Archiw Lwiwskiej Oblasti, Akta prezydialne Namiestnictwa (f. 146), Centralnyj Archiw Ukrainy, Manuscripta Instituta Ossoliniani w Bibliotece Naukowej im. Stefanika. Te i inne źródła – jak podkreślała autorka – „rzucają światło na prasę jako swego rodzaju *corpus delicti* z policyjnego punktu widzenia”.

Ostatni wystąpił mgr Alfred Toczek (WSP Kraków) z referatem *Krakowski dziennik PPS „Naprzód” w latach 1919–1939 jako przedmiot badań*, w którym przedstawił historię tego pisma, jego rolę i funkcje w upowszechnianiu ideologii PPS.

W każdym z dwu dni obrad toczyła się bardzo ożywiona dyskusja, w której (często kilkakrotnie) udział brali referenci i autorzy wystąpień rozszerzając i uzupełniając omawianą problematykę. Dyskusja wokół czasopism kościelnych przywołała sprawę maszynopisu pracy Czesława Lechickiego *Sto lat prasy katolickiej* i jej wartości dla badań nad dziejami prasy.

Podsumowania całości dokonał prof. J. Jarowiecki, podkreślając różnorodność tematów wystąpień, postaw badawczych i doświadczeń autorów referatów. Zapowiedział też druk referatów i komunikatów w Wydawnictwie Naukowym Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie.